

Van 't jaar 1515 tot en met 't jaar 1519

1515 - Een nieuw klooster voor de zusters Franciscanessen

Op de **12de september 1515** ontlaste de abt van Sint Omaers, Anthuenis van Bergen (1495 – 1531) het zusterhuis van de **couterrente**. Volgens dit stuk had de kloostergrond op dat moment een uitgestrektheid van 395 roeden.

Opdedrinck schrijft dat die grond voortijds belast was met een jaar- of couterrente van 7 ponden 13 schellingen parisis die aan de abdij van St. Bertens te Sint Omaers te betalen stond.

We mochten van de zusters Penitenten te Roeselare, deze akte fotograferen, zodat we ze hier onder integraal kunnen transcriberen.

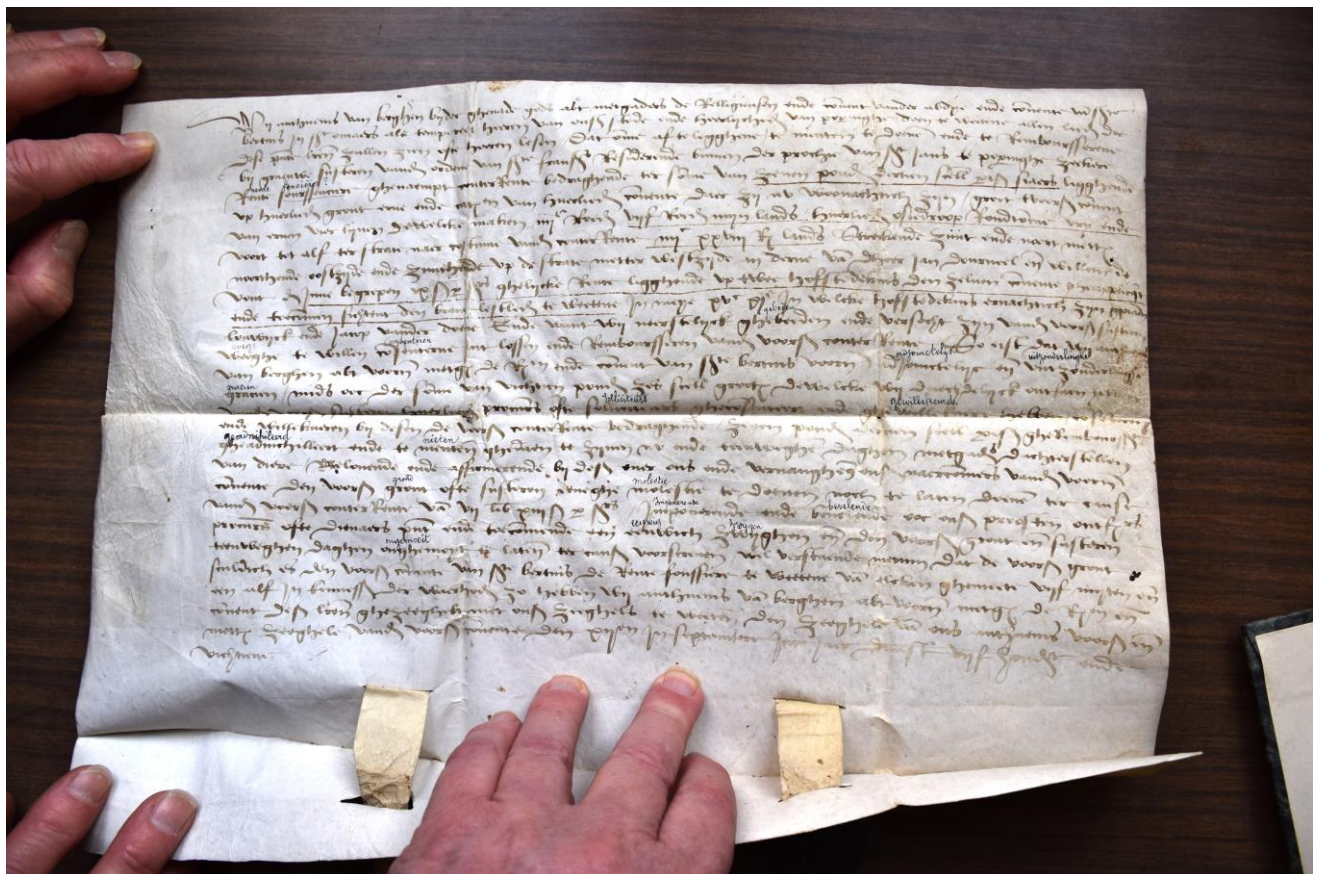

Wy, **Anthuenis van Berghen** – by de ghenade gods abt metgaders de religieusen ende convent vander abdye ende convent van Sint Bertins in Sint Omaers als temporele heeren van ons stede ende heerlyckhede van Poperinghe –
Doen te wetene allen lieden die dese presente letteren zullen zien ofte hooren lesen, dat omme af te legghen - Item nieuwelic te doene ende te remboursseren byde grauwe susteren vanden orden van Sint Franchois, residerende binnen den prochie van Sint Jans te Poperinghe

eekerente fourssensiere – ghenaempt **couterrente** bedraeghende ter somme van zeven ponden dertien scelle parisis sjaers igghende up huerlieden gront, erve ende catheilen van huerlieden convente - daer zy nu woonachtich zyn
groot tvoorseide convente van erve, vier lynnen de welcke maken iiij^c roeden vyf roeden myn lands – huerlieden osiedrop rondomme – vry
ende voort tot alf ter strate naer costume vanden couterrente iiijc xxviii roeden lands – streckende zuut ende noort - methen noorthende, oostzyde ende zuuthende up de straete - metter westzyde in derve van dheer Jan Dourneel ende Willem de Vont
daer inne begrepen ix schele parisis sjaers ghelycke rente ligghende up twee hofstedekens den zelve convent gheapplicquiert ende toecommen sichtent den brant lestleden te weeten in meye xv^c xjde in welcke hofstedekens ervachtich zyn **Chrispiaan Louwyck ende Jacop vander Doene** ende - want wy neerstelyck ghebeeden ende versocht zyn vande voorseide susteren weghe te willen consenteren int lossen ende remboursseren van de voorseide couterrente

*Het lieuevrouwebeeldeken uit de XIVde eeuw - uit het boekje 'Het klooster der zusters Pernitenten 1413 – 1913' geschreven door Juliaan Opdendrinck.
Het beeld is niet meer terug te vinden.*

So ist dat wy – **Antheunis van Berghen** abt voornoemt, metghaders de religieusen ende convente van Sint Bertins voornoemt adjoinctelyc ende vut zonderlinghe gracen mids ooc der somme van vichtien ponden zes scelle grooten de welcke wy dueghdelyck ontfaen hebben vande voorseide susteren huerlieden procureurs ofte solliciteurs gheconsenteert ende gewillekeurt hebben –
consenteren ende willekeuren by desen de voorseide couterrente –
bedraeghende zeven ponden dertien scelle parisis gheremboursseert gheadnihilleert ende te nieten ghedaen te zynen – nu ende teeuwighen daghe metghaders dachterstellen van diere - bevelende ende affirmerende by desen over ons ende vervanghende onse naercommers vanden voornoemde convente den voorseide gront ofte de susteren eenighe molestie te doenen – noch te laten doenende ter cause vanden voorseide couterrente van zeven pont xiiij scelle parisis –
imponerende ende bevelende ooc ons proosten ontfanghers - procureurs ofte dienaers – present ende toecommende - ten eeuwighen daghe ende den voorseide gront ende susteren teeuwighen daghen ongemoet te laten ter cause voorschreven –
wel verstaende nietmin dat de voorseide gront schuldich es den voorseide convent van Sint Bertins de rente fonciere – te wetene van elcken ghemete vyf myten ende een alf.
In kennise der waerheid – zo hebben wy, Antheunis van Berghen – abt voornoemt metghaders de religieusen vande convente dese letteren gezeeghelt met onse zeeghels te weeten den zeeghel van ons Antheunis voorseit ende metten zeeghele vanden voorseide convente den xijden in septembre inden jaer duust vyf hondert ende vichtien.

We weten dat de grauwezusters in 1413 – zie aldaar – reeds in Poperinge waren, maar gezien deze akte kunnen we met zekerheid stellen dat de Grauwe zusters Penitenten in 1515 ‘gevestigd’ waren op hun huidige gronden tussen de Komstraat en de Bruggestraat. Dit gebied was van oudtijds ‘de Couter’ of ‘Couttere’ en was tot dan blijkbaar onbebouwd. De ‘Couter’ of **cultura** wordt doorgaans gezien als het in ‘cultuur’ gebrachte veld. De hofsteden lagen toen langs de toenmalige ‘Couterweg’, de huidige Komstraat, en niet langs de huidige Bruggestraat. De Iperdamcouter liep tot aan de huidige Sint Janskruisstraat.

Toen men rond 1300 – zie aldaar – de Sint Janskerk bouwde en er naast een kerkhof aanlegde, heeft men dit waarschijnlijk gedaan waar er ‘plaats’ was, waarschijnlijk of op een centraal gelegen plein – dat toentertijd nog de ‘Pamele’ genoemd werd.

Het klooster van de zusters Penitenten werd consequent ‘... van Sint Jans ...’ genoemd, waarschijnlijk omdat men het eerste klooster en de eerste kapel aldaar op het ‘kerkhof’ van Sint Jans gebouwd heeft.

Aanvulling Henri Vandenbergh: oorspronkelijk werden de beide kerken Oost en Westkerk genoemd.

Deze veronderstelling wordt verder gevoed door de aankoop – op de 9de maart 1643 – van een huis langs de kapel dat de zusters kochten van de kerkfabriek van Sint Jans.

9 maart 1643 – De Penitenten kopen een huis op de Iperdamcouter - Halmen
--

Ten halmdaeghe ix maerty 1643

A photograph of a handwritten Dutch document. The text is written in a cursive script on aged, slightly stained paper. It reads: "Ten halmdaeghe ix^{en} marty. 1643." The ink is dark brown or black.

Willem Floor ende Pieter Petyt inde qualiteyt als kerckmeesters van **St. Jans** binnen dese stede,
vuyt crachte van consent ende octroy by hemlieden vercreghen
van sire **Matthieu Deslyons**,
vuytten naeme vande eerweerde heere prelaet van Ste. Bertins
by appostille up requeste in daten **xix februari 1643**
Onterfden hemlieden ende erfden de religieusen ende convent van derde ordre van Ste. Frans,
ghenaempt de grauwe zusters binnen deses voorseyde stede,
ter acceptatie van **zuuster Agnes Tacq**, moeder van de zelve convente,
Ten desen alhier present,
vuyt crachte van autoriteyt haerlieden verleent byden voorschreven heere prelaet **den xvide
january laetsleden**,
metgaders van haeren provinciael **den 21 october 1642**
Alles ten desen ghezien ende ghelesen,
In een huus mette erfve daermede gaende,
Staende **op den Iperdam coutter**, bewont by **Jan Kerssebilck ende de dochters van
Cornelis Merc [??]**,
Streckende van **oosten de cappelle van 't convent** der voorschreven zusters,
Zuudt de zelve Iperdamcoutter
West **de weduwe Willem Derycke**,
ende van **noorden Boudewijn Druant**,
omme te godspenninck xij schele parisis
Ende van principale coop, de somme van vierhondert guldens,
Te betaelen ghereet
Handslach ter stont
Actum ut supra

Toch een klein woordje uitleg:

Het huis dat verkocht werd, was eigendom van de Sint Janskerk. Daarom zijn het ook de kerkmeesters Willem Floor en Pieter Petyt – die de verkoop regelen.

Zij hebben toelating hiertoe moeten krijgen van sire Matthieu Deslyons – of Vanderleeuw – ook al een Poperingenaar. Het is dezelfde familie Vanderleeuw die zich voor de nonnen van de Benedictijnen inzet en deze hun brouwerij in het laten aankopen als eerste kloosterverblijf in Poperinge.

Mathieu Vanderleeuw heeft als tussenpersoon gespeeld met de abt van Sint Bertins, die toezicht bleef houden op het reilen en zeilen van wat er in de Sint Janskerk gebeurde.

Deze toelating werd verkregen op de 19de februari 1643, maar het is al langer dat de overste van de Penitenten, Agnes Tacq, probeerde dit huis aan te kopen.

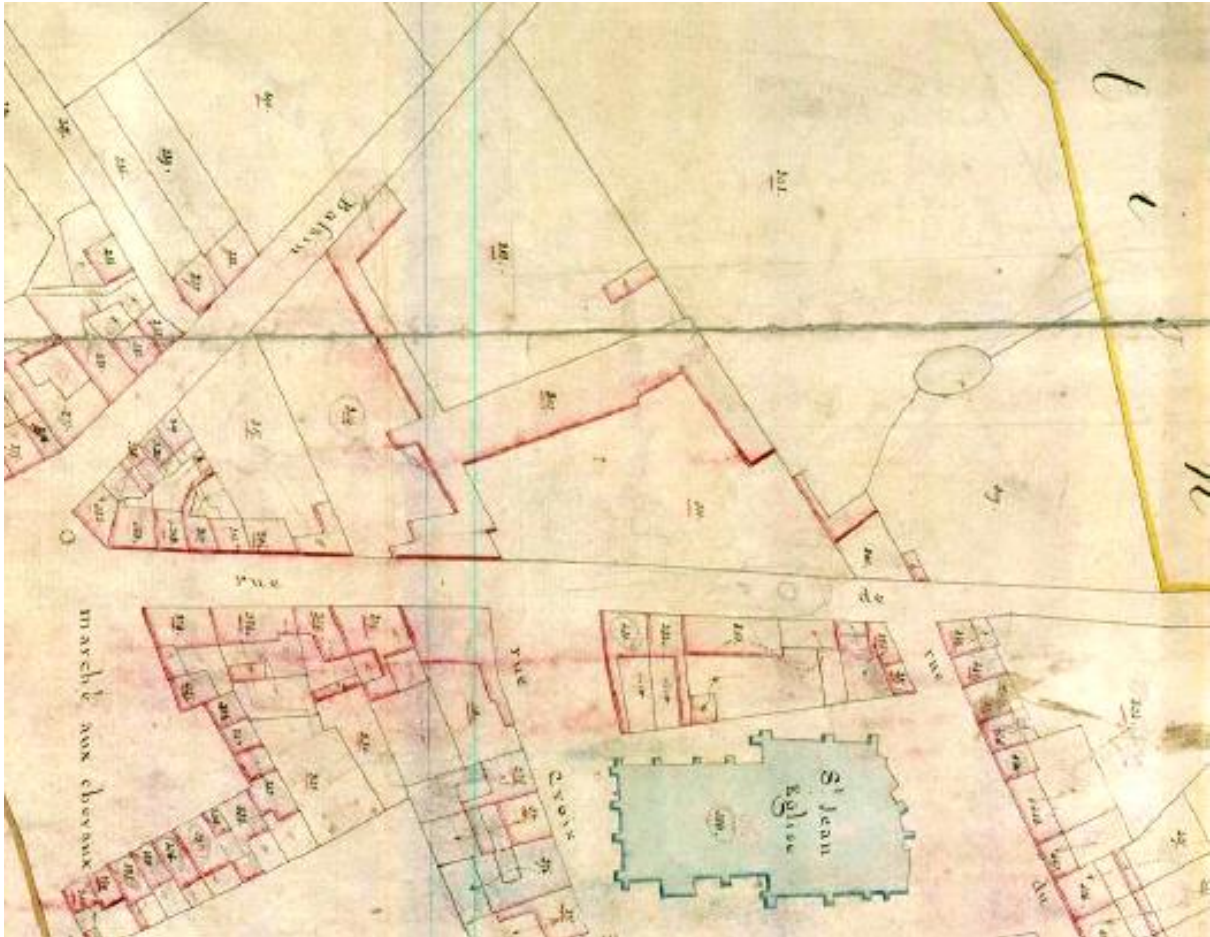
Reeds op de 21ste oktober 1642 – of het jaar daarvoor – kreeg zij al de toestemming van haar 'provinciaal' – om dit huis aan te kopen.

Terug naar onze akte en naar het jaar 1515.

Op de Coutergrond' werd er door de abdij van Sint Omaars, een cijns geheven, die men de 'Couterrente' noemde, net zoals men op de Overdam, een cijns hief die de 'Overdamse

schuld' als naam had. Deze cijns wordt in de akte aangehaald als de 'rente fonciere' of 'rente fourssensiere'.

*Het valt op dat het klooster in 1515 aan drie kanten begrensd werd 'door de straete'... streckende zuut ende noort - methet noorthende, oostzyde ende zuuthende up de straete - metter westzyde in derve van dheer **Jan Dourneel** ende **Willem de Vont** ...*

Kadasterkaart 1835

Op de kadasterkaart van 1835 kunnen we nog steeds zien dat de gebouwen van het klooster langs de straten liggen, dit waren het verlengde van de Sint Jans Kruisstraat, het verlengde van de Valkestraat en de huidige Bruggestraat – of eertijds het verlengde van de Iperdamcoutere. Achteraan, in het noorden lag 'de Maan' en daarop de erven van Dourneel en Devont.

We onthouden ook dat het oorspronkelijke klooster dat waarschijnlijk rond 1413 gebouwd werd, kleiner was dan dit in 1515, dus honderd jaar later.

*Er staat immers geschreven 'daer inne begrepen ix schele parisis sjaers ghelycke rente ligghende up **twee hofstedekens den zelven convent gheapplicquiert** ende toecommen sichtent den brant lestleden te weettene in meye xv^c xjde in welcke hofstedekens ervvachtich zyn **Chrispiaan Louwyck** ende **Jacop vander Doene**.*

In mei 1511 is er dus een brand geweest waarbij blijkbaar niet alleen het klooster, maar ook twee hofstedekens opgebrand werden. Deze werden nu door het klooster 'geapplianceerd – wat we graag hertalen als 'opgenomen' in het klooster.

Door de opname van deze twee hofsteden, grensde het klooster met de kapel nu aan de drie straten.

Juliaan Opdendrinck schrijft in de inleiding van zijn boekje over de Penitenten, het volgende:

Ten jare 1413, werd door het godvruchtig beleid der adellijke familie de Montmerency het klooster opgebouwd, langs de Bruggestraat die het afscheidde van St. Janskerkhof, door Joseph II in 1784 afgeschaft.

Juliaan Opdendrinck geeft hier echter eerder een 'conclusie' dan een 'feit'.

Hij stelt immers iets verder – pagina 6 – zelf: Oorkonden nopens de eerste jaren van 's kloosters bestaan, zoals de akte van stichting, de lijst der kledingen en professingen, de necrologium of dodenboek, of andere merkwaardige handvesten, vindt men niet.

Hij haalt tevens aan dat men in het boek '*Histoire des ordres religieux et des congrégations régulières. Catalogue de toutes les maisons et couvents de France, uit 1710*' – men aldaar aanhaalt dat voor het klooster van Poperinge men slechts verkeerdelijk aanhaalt dat het rond 1460 gebouwd werd.

De eerste overste die echt gekend is, is – zoals Opdendrinck schrijft – zuster **Adriana van den Bampoele, dochter van Jan, schepen en keurheer van Veurnambacht en Margaretha van der Delft**. Deze worden vermeld op de **16de juni 1507**. Opdendrinck haalt daar voor '*Le fief manoir dit 'Le Chateau de Beauvoorde'* aan van zijn vriend Arthur Merghelyck. (Tome I pagina 68 – 69 en tome II pagina 149 – waar over het geslacht van den Bampoel gehandeld wordt.)

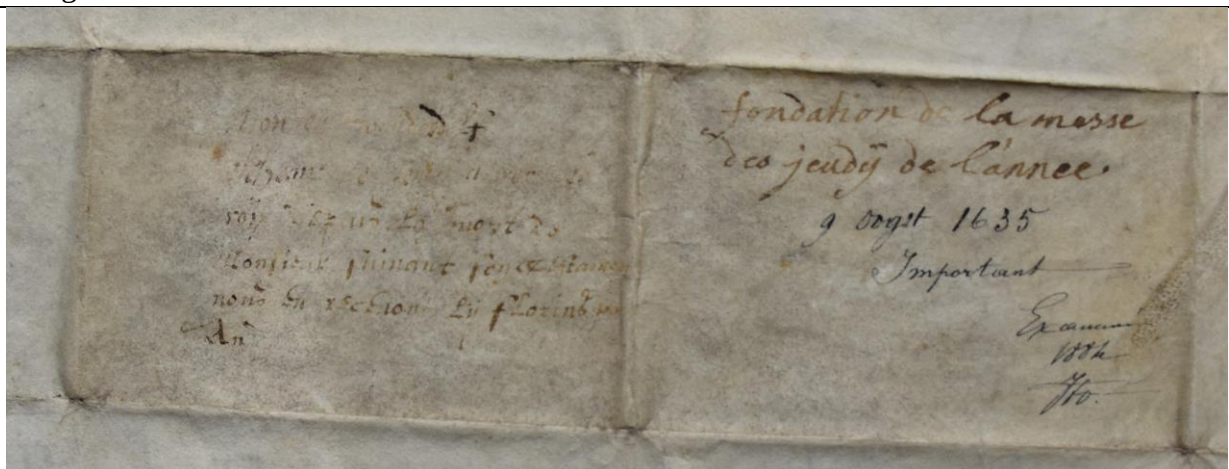
De brand van het klooster in 1511 en de heropbouw van het klooster gebeurde dus toen Adriana van den Bampoele, de zuster overste van de Penitenten was.

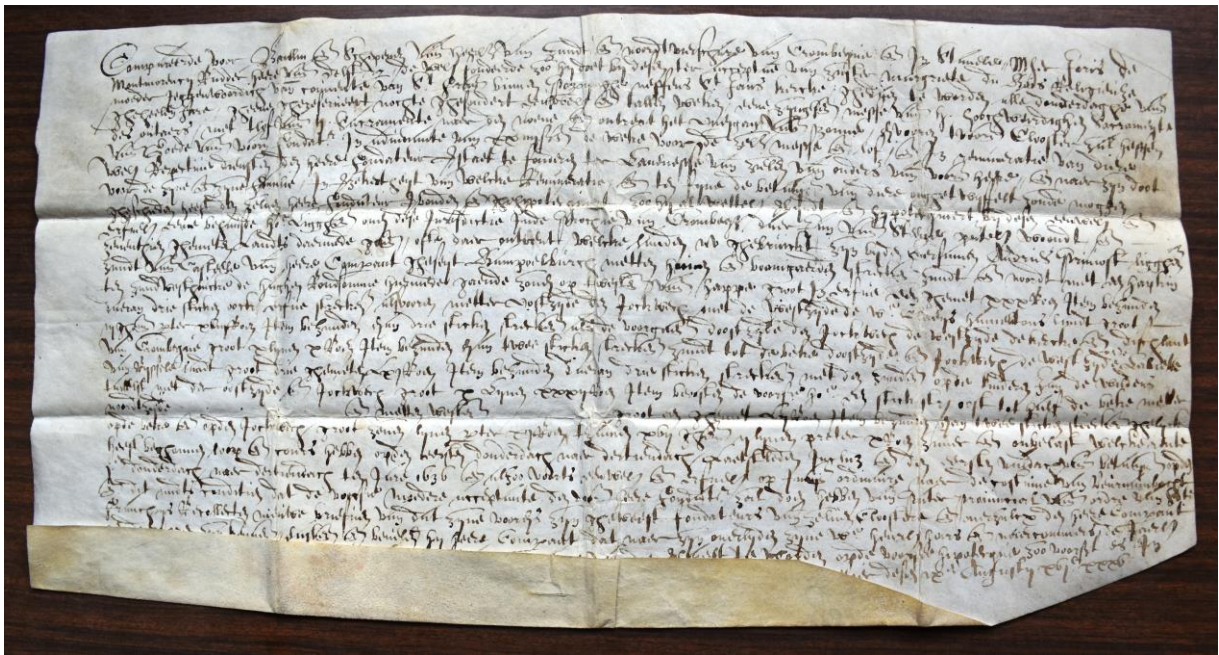
Het is dus op te merken dat zowel zuster Adriana van den Bampoele, als Margaretha van der Delft, verbonden is met de familie de Montmorency.

Juliaan Opdendrinck baseerde zich voor zijn thesis op een akte van de 9de augustus 1635, die nog steeds in het bezit is van de zusters Penitenten, nu in hun archief te Roeselare berust. Ook deze akte mochten we fotograferen en konden we transcriberen.

De akte luidde integraal als volgt:

9 augustus 1635 – Archief zusters Penitenten - Roeselare

Fondation de la messe des jeudy de l'annee – 9 oogst 1635

Compareerde voor bailliu ende schepenen van de heerlicheide van zuudt ende nootvierschare van Crombeque ende in Stavele

Monsieur **Joris de Montmorency** – rudder – heere van Delft – de welcke fondeerde – zoo hy doet by desen – ter acceptatie van zuster **Margriete du Bois** – religieuse moeder jeghenwoordich vande convente van Sint Franciscus binnen Poperynghe – neffens Sint Jans kercke –

ghedaen te worden alle donderdaghe vande gheheelen jaere – gheenen ghereserveert, nocte ghesondert – eeuwelick ende tallen weken, **eene zynghende messe** van de heilige hoochweerdighen sacramente des autuers – met tlof vande heilige sacramente naer de noene ende ontrent het vutgaen vande zonne –

daervooren tvoornoemde clooster zal heffen vande goede vande voornoemde fondatie in advenante van xxiiij schele parisis de weke, voor de zelve messe ende lof ende in renumeratie van diere –

welcke respective diensten den heere fondateur verstaet te fonderen **ter laevenisse van de zielen van de ouders van de voorsiede heere ende naer zyn doot voor de zyne ende zyne familie** – in verzeckertheyt van welcke – *renumeratie* - ende ten fyne de betalynghe van diere onghetwyffelt zoude moghen gheschieden –

heeft den selven heere fondateur verbonden ende ghehypoticeert –

soo hy al wettelick verbindt ende hypothiceert by desen –

eeuwelick ende erfvelick eene behuude hofstede - liggheende onder dese jurisdictie inde prochie van Crombecke – daer Jan vande Steene presentelick woondt ende zeventhien

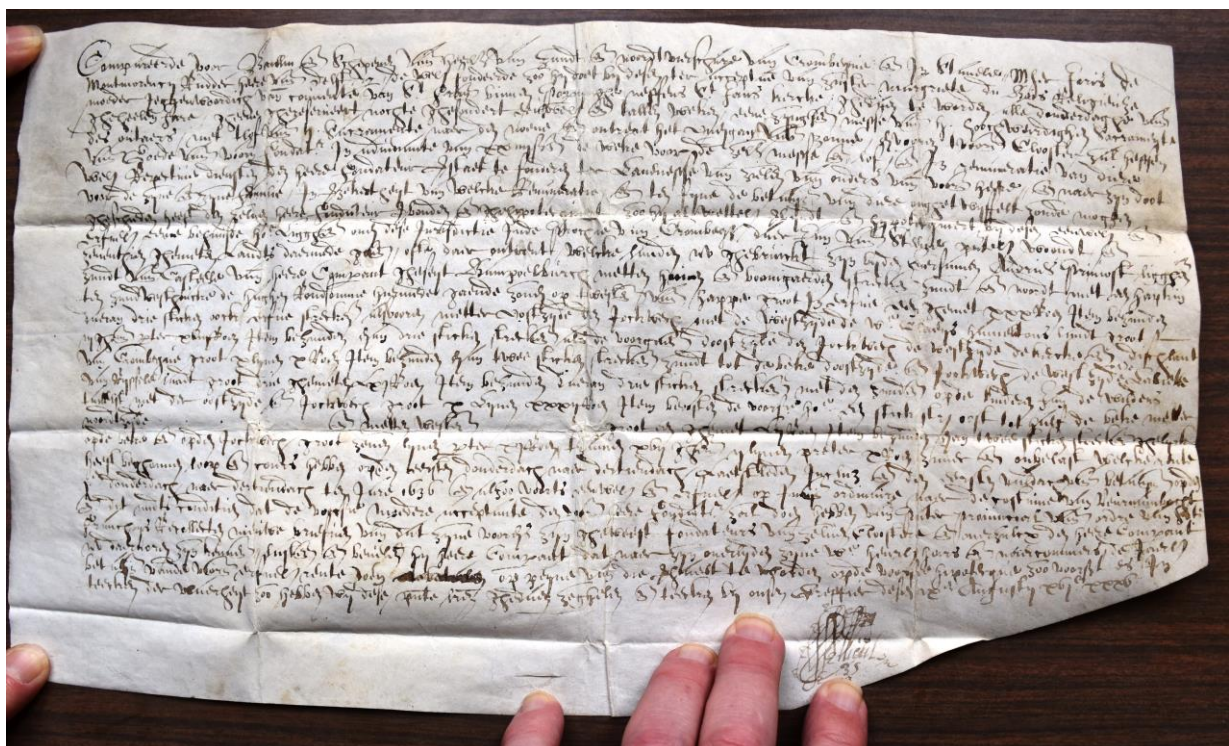
ghemeten landts daermede gaende – ofte daer ontrent – welcke landen nu ghebruickt zyn byden eersamen Andries Privost -

ligghende ten zuudt vande castelle van den heere comparant gheseyt **Bampoelburch**, metten hoven ende boomgaerden – streckende zuudt ende noordt met een hapkin ten zuud vyfhoucke – de hagen rondomme hiermede gaende - zonder op twesten van de happe – groot in erfve een ghemet xxx roeden –

Item bezuuden daeran drie sticken oock erfve – streckende als vooren – metter oostzyde den jockwech – met de westzyde wedewe Clais Hameltons landt – groot iij ghemeten preter xliij roeden

Item bezuuden daeran drie sticken – streckende als de voorgaende – doostzyde de jockwech – de westzyde de kercke ende dischlandt van Crombeque – groot x lynen x roeden
 Item bezuuden daeran twee sticken streckende zuudt tot de beke – doostzyde opde jockwech – de westzyde de L'abdesse van Ryssele landt – groot drie ghemeten lxj roeden
 Item bezuuden daeran drie sticken streckende met de zuudende upde kinderen Jan de Wilders met de oostzyde den jockwech – groot x lynen xxxij roeden
 Item beoosten de voorseide hofstede een stick strckende oost tot half de beke metter noortzyde ... *niet ingevuld* ... end metter westzyde ... *niet ingevuld* ... groot een ghemet lij roeden –
 Item bezuuden de voorschreven hofstede twee sticken streckende ghelyck opde beke ende opden jockwech - groot zeven lynen preter xj roeden
 Tzamen twaelf ghemeten ij lynen preter x roeden - zuuwer ende onbelast -

welcke rente heeft beghonnen loop ende cours hebben opden eersten donderdagh naer dertiendach laetstleden incluz ende den eersten val der cours betaelende opden jste donderdach naer derthiendach ten jare 1636 ende alsoo voorts eeuwelick ende erfvelick op innynghen ordinaire naer de costume van Veurnambacht
 ende dit, midts conditiën dat de voorseyde moedere acceptante den voornoemden heer fondateur zal doen hebben van den pater provincial van den ordre van Ste Franchois Recollecten **nieuwe briefven van dat zijne voorders zijn gheweest fondateurs van den zelven cloostere ende overzulcx den heere comparant nu daervoren zijn kennende** – lastende ende bevelende hy heere comparant dat, naer zyn overlyden, zijne weduwe, heurlieder hoirs ende naercommers de jaerlycksche betalynghe vande voornoemde erfvelycke rente doen op peyne van die verhaelt te worden op de voorseide hypotecque zoo voorseyt es. In teecken der waarheyt zoo hebben wy dese presente lettren ghedaen zeghelen ene teecken by onsen griffier, desen ix augusty xvj^c xxxv

Waar het nu over gaat, is de interpretatie van de zinsnede:

... midts conditiën dat de voorseyde moedere acceptante den voornoemden heer fondateur – van de mis - zal doen hebben van den pater provincial van den ordre van Ste Franchoy's Recollecten **nieuwe briefven van dat zijne voorders zijn gheweest fondateurs van den zelven cloostere ende overzulcx den heere comparant nu daervoren zijn kennende** – ...

Opdendrinck interpreteerde die 'voorders' als zijn 'voorouders' zijnde geweest de 'fondateurs van het zelfde klooster', maar dan in het jaar 1413.

Ik vrees dat Opdendrinck die conclusie te snel genomen heeft.

En dat de interpretatie eerder dient te zijn dat zijn 'voorders' zijn geweest de fondateurs van het nieuwe klooster, gebouwd in de jaren 1511 – 1515, toen Adriana van den Bampoele zuster overste was.

De zusters die het Sint Jansklooster gingen bewonen, volgden de regel der derde orde van Sint Franciscus, genoemd de orde van **penitentie** of boetvaardigheid, en dit is dan ook de reden waarom ze als naam 'de penitenten' dragen. Deze kloostergemeenschap zette zich immers – zo schrijft Opdendrinck - in op drie vlakken: De verzorging van zieken aan huis, de verzorging van krankzinnige vrouwen en het verstrekken van onderwijs.

Paus Sixtus IV

Ten jare 1517 op 13 augustus, worden de verordeningen voor de derde orde van de H. Franciscus door **Paus Sixtus IV** uitgevaardigd

door een bul van **Paus Leo X** bekrachtigd.

In die bulle doet Paus Leo de volgende verklaringen:

De personen die de regel der derde orde onderhouden, de drie kloosterbeloften doen en

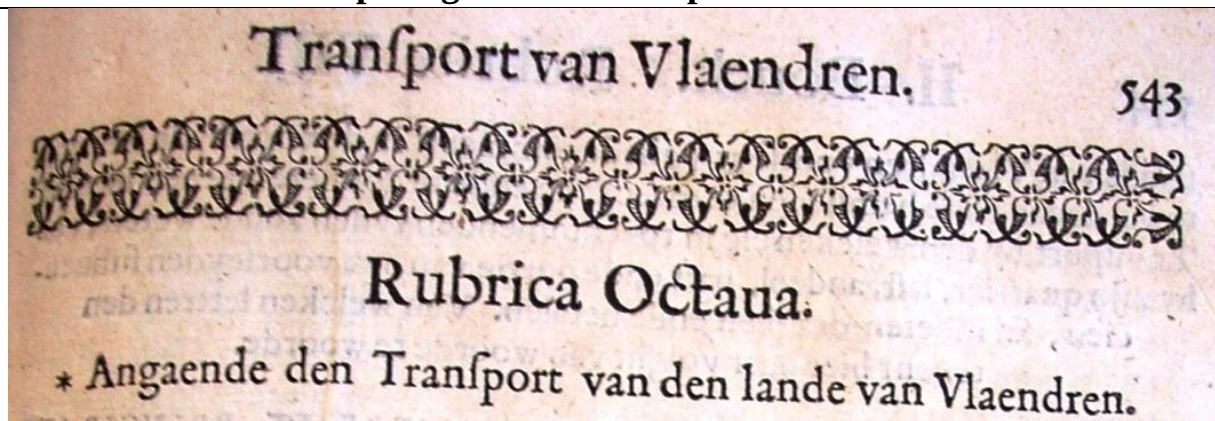

samenwonen, moeten als oprechte religieuzen aanzien worden en genieten de voorrechten aan de conventen der minderbroeders geschonken, waarvan de voornaamste zijn; het bezit van een kerk of kapel van toren en klok voorzien, het kerkhof enkel tot rustplaats voor de leden van de kloostergemeente bestemd, het recht tot bezitten der H. Olie en het wijden van water in de kapel, de toelating een geestelijke bestuurder door hun overste aangewezen, te bezitten.

In het genieten van deze voorrechten mogen zij door niemand, wie het ook zij, gehinderd worden.

Paus Leo X

1517 - Poperinge en het Transport van Vlaanderen

Op de 16de mei van het jaar 1515 kwam er een commissie tot het vernieuwen van **de transport van Vlaanderen** die sedert 1408 gelijk was gebleven. Het zou echter nog tot oktober 1515 duren vooraleer dit nieuwe transport klaar was. (Plakkaten van Vlaanderen – Deel I folio 546 – 552).

In die tijden was het zo dat de keizer wanneer hij de noodzakelijke gelden voor zijn oorlogen en andere onkosten nodig had, een bede aan zijn staten deed om hierin te voorzien.

De gewenste som werd dan eerst overgeslagen over de verschillende staten, om daarna per staat overgeslagen te worden op de kleinere entiteiten.

De overslaan werd de '**smaldeelinghe**' genoemd.

In Vlaanderen waren het de vier leden van Vlaanderen die hierover beslisten. Deze vier leden waren: Gent, Brugge, Ieper en het Brugse Vrije.

Men motiveerde inde proloog van het plakkaat, de vernieuwing van de transport als volgt:

Omme dies wille dat sichtent den letsten transporte van Vlaenderen ghemaect by den commissariissen daertoe gheordonneert by wylen zaligher ghedynckenesse Hertoghe Jan van Bourdoignen, Grave van Vlaendren, in de stede van Oudenburch, int jaer veerthien hondert achte, vele ende diversche oorloghen gheregneert hebben int landt van Vlaendren: ende zonderlinghe sichtent den overledene zaligher memorien Hertoghe Kaerle van Bourgoignen: by toedoene van den welcken vele steden, dorpen ende quartieren van den zelve lande, zom verbrandt ende ghe destrueert zijn, ende diversche inestimable saheden gheleden hebben.

Dat oock sichtent dien tyde diversche quaertieren van den zelve lande van Vlaenderen diversche schaeden gheleden hebben, d'een meer ende dander mind.

Dat oock de coopmanschepe, draperie ende ander neerynghen, in diversche plaetsen zeere te nieten ghegaen ende verandert zijn:

So ende in zulckerwijs dat den transport, diverschen steden ende quaertieren int voorseyde jaer veerthien hondert achte ghegeven, niet moghelick gheweest en es te draghene.

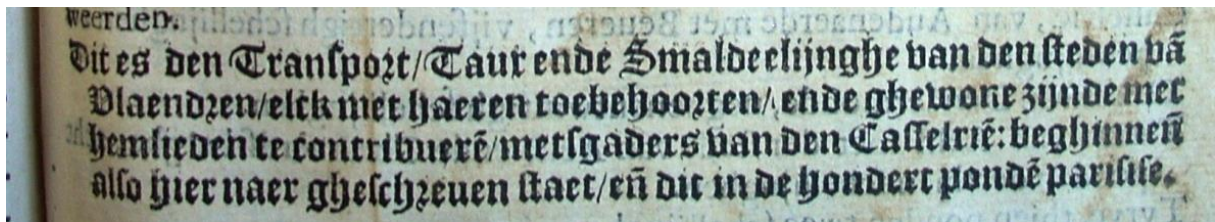
By den welcken, ende dat de smaldeelynghe, die in dien tijd was zeere duehgdelijck ende ghelijck ghestelt, nae advenant ende ghestaethede van elcks goede by den middelen voorseyt; ende oock diversche veranderynghen van negociatien, stulen van neerynghen binnen den tyde van den voorseyden transporte nu verandert ende te nieten ghegaen zijn; so dat de zaecke comen es ter grooter inequaliteyt, daer uut diversche processen tusschen den ondersaten ons voorseyts heeren gheresen zijn, ten grooten coste, laste ende verdriete van den voorseyden ondersaten, ende ooc ten achterdeele, schade ende intereseste ons voorseyts gheduchts heeren.

Omme in al welcke zaecken te voorsiene, ende de inequaliteyt te reduceren t'eender goeder equaliteyt, daarom ging men over tot het formuleren van een nieuwe 'transport voor Vlaenderen.

Voor Vlaenderen vond de vergadering plaats te Dendermonde en kregen we een officiële uitspraak op de 17de oktober 1517.

Men besluit dan:

Ende die alle int langhe oversien hebbende ende al gheconsidereert ene gheweghen dat in dese saecke behoorde gheconsidereert ende gheweghen te zyne, hebben ghemaect eenen nieuwen transport ende smaldeelynghe, naer den welcken alle steden ende casselrien van Vlaenderen in allen lasten, ayden ende subcentien den lande overcommende, hemlieden reghelen ende conduyseren zullen....

*De berekening werd gemaakt op 100 ponden paris. **Poperinge diende hierin telkens 13 schellingen te betalen.***

We geven nog enkele andere steden als vergelijking mee:

Gent: 14 pond 2 schellingen

Kortrijk: 22 schellingen

Dendermonde: 10 schellingen

Veurne: 5 schellingen

Nieuwpoort met Lombarside: 14 schellingen

Berghen of Bergues: 9 schellingen

Grevelingen: 18 schellingen

Duinkercke: 24 schellingen

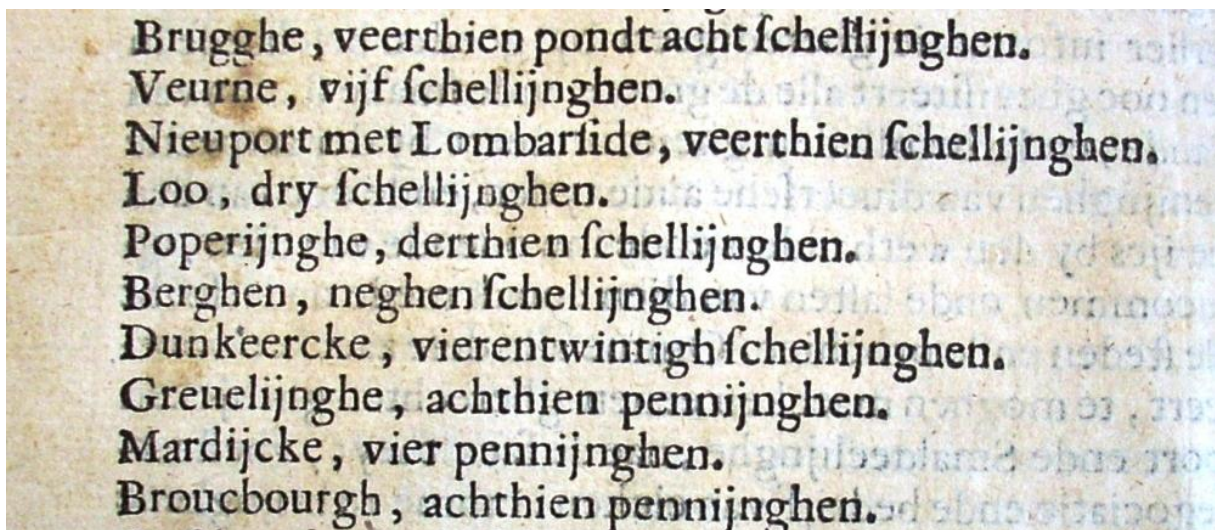
Oostende: 6 schellingen

Thorout: 12 schellingen

Dixmude: 7 schellingen

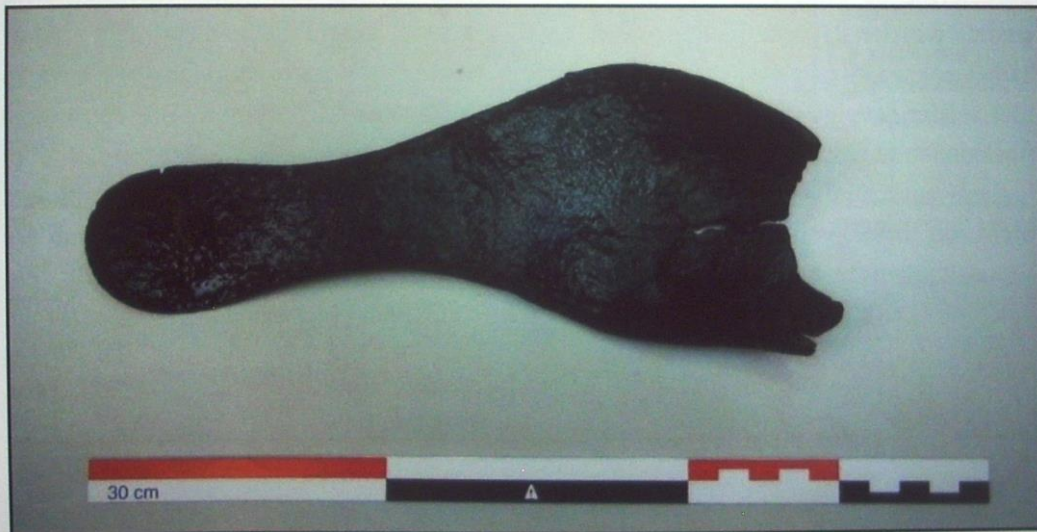
Ieper: 7 ponden

Yper – Ambacht: 56 schellingen

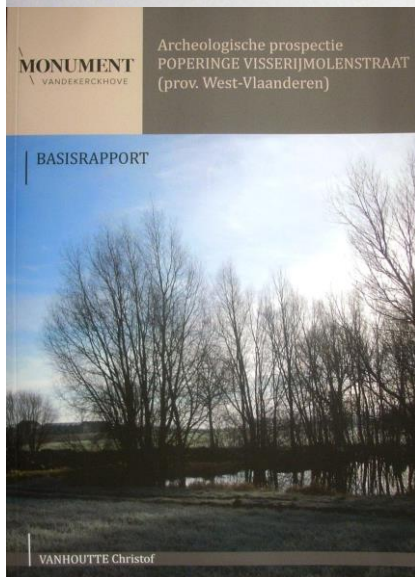

C. ORGANISCH MATERIAAL

Anaërobe omstandigheden in de onderste vulling van de gracht zorgden ervoor dat ook resten van organisch materiaal zeer goed bewaard bleven. Tijdens het afgraven kon een fragment van een meervoudige zool met partiële loopzolen gerecupereerd worden (zie figuur 20). Deze zoolconstructie komt op basis van de huidige kennis in Vlaanderen voornamelijk voor vanaf de late 15de en vooral in de eerste helft van de 16de eeuw.¹⁵

Figuur 20: Fragment van een meervoudige zool met partiële loopzolen uit de vulling van gracht S41.

Jaar1517

In het jaar 1517 herrees Therouanne terug uit zijn as en de bisschop van de ‘Moriënen’ **François de Melun** deed zijn plechtige intrede in de kathedraal. In de jaren daarvoor verbleef de bisschop in de **proostdij** te Poperinge.

Anthoine de Berghes, de abt van Sint Bertin vertrok vrijwillig uit de abtelijke stoel van de abdij van Sint Truiden, die hij overliet aan Willem van Brussel.

*Hij vertrok echter niet zonder een 'pensioen' van 1000 guldens, die hij gebruikte om de klokketoren van de kerk van Sint Bertin te Sint Omaars terug op te richten.
De klok kon op de 18de juni 1520 luidden ter ere van de troonbestijging van Karel V.*

Het Lutheranisme

Terwijl Karel V in Spanje als goede katholiek geconfronteerd werd met de Moren, werd hij hier in deze contreien geconfronteerd met een opkomend Lutheranisme

*Op de 31ste oktober 1517 timmerde de Augustijnermonnik **Maarten Luther** zijn 95 stellingen tegen de aflaathandel van de Roomse kerk aan de deur van de Slotkerk te Wittenberg.*

Een maand later op de 31ste november 1517 verscheen hier in Vlaanderen een 'Edict tegen blasphemie'¹, wat er eigenlijk op neer kwam, dat men niet mocht vloeken of 'sweren'.

Dit zou zeker niet opwegen tegen de gevolgen van Luthers daad.

Het jaar daarop werkte Luther zijn stellingen verder uit en zijn schrijfsels werden alom rondgebracht.

Volgens Luther volstond voor de zaligmaking het geloof alleen en konden zelfs het geven van aalmoezen of het doen van goede werken, daarbij niet helpen.

Hij ontkende de wetgevende macht van de kerk en de paus en beschouwde de bijbel als de enige bron van geloof².

Hij loochende het vagevuur, de aflaten en de heiligenverering en hij bestreed de klooster- en de celibaatsgeloften.

Zijn stelling nummer 43 luidde als volgt: Men moet de christenen leren, dat wie aan een arme geeft of aan een behoeftige leent, beter doet dan wie een aflat koopt. En stelling 45 was nog krachtiger: nr. 45. Men moet de christenen leren, dat wie een arme ziet, die over het hoofd ziet en in plaats daarvan een aflat koopt, niet de pauselijke aflat maar wel de toorn Gods over zich heen krijgt.

Rome hoorde het donderen in Keulen.

De universiteit van Leuven was er als de kippen bij om van Luther een ketter te maken. Dit deden zij al in 1519 waarmee ze zelfs reageerden alvorens de paus dit kon.

¹ Blasfemie: godslastering is breder dan vloeken. Hier bedoelde men door de kerk te blameren lasterde men God. Zoiets als majesteitsschennis door de keizer te beledigen.

² De drie sola: (Alleen door geloof)

Rechtvaardiging (zondeloos worden voor God) komt alleen door geloof, niet door goede werken. In de klassieke protestantse traditie volgt uit het geloof het doen van goede werken. Deze doctrine is in tegenstelling met de katholieke leer dat geloof en goede werken zodanig samengaan dat alleen goede werken kunnen leiden tot rechtvaardiging. Sola gratia (Alleen door genade)

Genade is een gave die God ons rechtstreeks bereikt en geen bemiddeling behoeft van de clerus noch van sacramenten. Sola scriptura (Alleen door de schrift) Alleen de Bijbel is het Woord van God en de Bijbel moet toegankelijk zijn voor iedereen.]

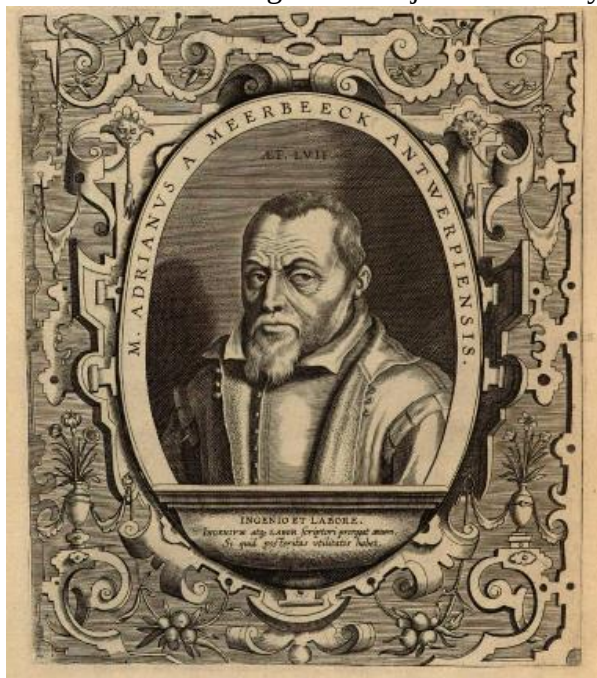
Op de 6de januari 1521 verscheen Luther op de rijksdag in Worms en verdedigde zijn *stellingen*.

Desen Luther is/hebbende vanden Keyser by geleide inden rijcksdagh gecomen/ ende heeft daer syne leeringe beantwoordt: ende al was hem ghenoeghsamelijcken by verscheyde geleerde mannē geantwoordt/ is hy nochtans hartneckigh in syne ketterye ghebleven: waerom men hem heeft laten gaen/ende uyt gebannen; zijnde te vooren vanden Paus Leo inden ban ghedaen: syne boecken syn verboden te lesen / ende tot den viere gedoemt.

In de 'chronijke van de gantsche werelt...' van Adrianus van Meerbeeck uit 1620, schrijft hij het volgende:

Desen Luther is – hebbende vanden keyser vry geleyde inden rijcksdagh gecomen ende heeft daer sijne leeringe beantwoordt ende al was hem ghenoeghsamelijcken by verscheyde geleerde mannen geantwoordt – is hy nochtans hartneckigh in sijne ketterye

ghebleven: waerom men hem heeft laten gaen ende uyt gebannen – zijnde te vooren vanden Paus Leo inden ban ghedaen: sijne boecken syn verboden te lesen ende tot den viere gedoemt.

Adriaen van Meerbeeck gaat uitgebreid in op de figuur van Luther.

Hij schrijft het volgende:

Ten sal hier niet qualyck dienen wat te segghen van desen Luther. Hy was sone van Jan Ludder ende Margarita, welcke hunnen kost wonnen met te gaen vryven ende krabben de ghene die quamen in de ghemeyne badstoven. Men seght wonderlycke dinghen van haer, als dat zy te doen gehadt soude hebben met eenen duyvel in de gedaente van eenen coopman oft juwelier. Ick wil niet segghen dat het waerachtigh is, hoe wel dat de ghemeynsaemheydt, die Luther selve seght met den duyvel ghehadt te hebben, - als met hem hebbende meer als een

meuken souts³ ghegheten – ende het ghene dat ghesien wierdt van den keyser Maximiliaen op de schouderen van Luther, ende de kryschende raven over syn lyck – groote waarschijnlijkheydt te vermoeden gheven.

Oock schijnt hier af een groot teecken te zijn, dat alsoo in de kercke op eenen tijdt ghelesen wierdt het evangelie: Jesus was uytworpende eenen duyvel – viel Luther neder ter aerden ende seyde: Ick en bens niet, ick en bens niet – sijnen bynaem was Ludder, 't wecl te segghen is eenen schilper oft fiel; waerom hy bemerckende de leelyckheydt van synen naem, den selven veranderde, ende noemde sy selven Luther, dat is een suyer mensch.

Desen dan hebbende sijne eerse jaren besteedt ende overghebrocht in de omversiteyten van Maghdenborgh ende Senach in Thuringien, begaf hem om te studeren in de rechten.

Maer hy verliet haest die voornemen, want alsoo hy op eenen tijdt ginck wandelen met eenen synen medegheselle, wierdt den selven van den blixem op die plaetse dootd gheslaghen.

Waerdoor hy soo vervaert wiert, dat hy ginck in 't Augustynen clooster te Erford, zijnde ontrent eenen twintigh jaren oudt.

³ Een meuken zout gegeten = wil zoveel zeggen als 'samen gewoond' te hebben.

Sijne vrienden ende medegesellen waren verwondert van dese wonderlijcke veranderinghe: want men hadde in hem noyt eenigh schijnsel ghesien van eenighe godtvruchtigheydt oft devotie.

Hy hadde qualyck voldaan syn proefjaer, oft hy begonste den meester te maken ende over een iegeijck bevel te hebben: maer men dede hem verhuysen ende hy wiert gesonden na het clooster van Wittenbergh.

Ende alsoo seven cloosters van de Augustynen hen hadden opgheworpen teghen hunnen generael soo stondt Luther de wedespanninghe voor ende reysde na Romen om hunne sake te beschudden: want dit was een bequaem werck voor desen ongherusten gheest die niet en sochte als ongheregheltheydt.

De nature hadde hem ghenoech begifticht, soo wel na den lichaem als na den geest, want hy hadde eenen levenden ende wackeren gheest, eene goede memorie, hy was wel spreekende ende was in syne handteringhe ghespraecsame.

Hy was hooghmoedigh, moedtwilligh ende onverdraghelijck, gelijk Sefnerus selve getuycht met dese woorden: Men can't niet verberghe, oft Luther heeft gheweest van eenen gheweldighe onverdraghelijcken gheest ende die met niemandt en konde over een komen, dan met de ghene die van sijne meyninghe was, soos eer was hy ghequelt met eene seer groote eergierigheydt. Hy was ghemeynlijck seer venynigh van tonghe, ende quaet seggende. Seer weynigh van sijne vrienden hebben sijne quade tonghe kunnen ontvlieden.

Ja, hy en heeft ooc niet ghespaert de alderheylichtste ende uytmeneste mannen, die over veel jaren overleden waren; ghelijck het selve hem wordt verweten van Sucerus ende Crasinus.

Hy was eenen gheslaghen vyandt van alle onderworpinghe, strengigheydt ende penitentie: het vasten was sijne doot, de reynigheydt was sijne helle.

De nature – seyde hy – en heeft my van gheen stael gemaect, ick ben van vleesch ende been – ick en kan my niet min lijden sonder vrouwen als sonder wijn – de nature bedwinght my soos eer te lossen mijne lendenen als mijnen buyck. Hy was vervult met sijne eyghen leifde, soo dat hem dochte dat in sijn dick ende grof hooft was alle de wetenheydt ende gheleertheyt van den voorleden ende toekomenden tijdt. Ende dit vande ghesteltenisse van Luther.

Soodanighen mensch hadde Stambit op den stoel ghebracht welcken hier door opgheblasen zijnde ende siende dat hy geroepen was tot eene soo ghewichtighe sake die hy alreede in sijn hooft overleydde en hield niet op van te roepen **teghen het misbruyck, rooverye ende onbeschaemtheydt van de predicanten van de aflaten**, seggende dat de selve waren eenen fraeyen vondt vande kercke ghevonden, om het volck tot devotie te brengen, ende te verwercken om te doen goede wercken, dat het niet quaet en was, sy selven alsoo te laten aenlocken; maer datmen nit te lichtelijcken ghelooven en moeste, menghelende daer onder altoos iet dat te belaechen was – **want hy wiste seer wel te gecken ende te spotten** – hoe wel hy hem somtijts sommighe woorden liet ontvliegen, streckende tegen de macht ende autoriteyt van den stoel van Romen, in twijfel stellende de macht van het hooft der heyligher kercken.

Door de sermonen van Luther wirdt het volck soo verre gebrocht, dat sy de predikanten van de aflaten ydel lieten wegh gaen, ja, ooc bespotteden ende schamperheden aen deden.

Oock zijnde het peryckel ten eynde, is de devotie gheheel vercouwt, want de tijdinghe quam **dat den Turckschen keyser Selumus ghestorven was**, teghen welcken dit verbondt van de cruysvaert ghemaect was.

Luther hier mede noch niet te vreden zijnde, schreef aen den eertsch bisschop van Mentz ende bisschop van Brandenborgh, hem beklaghende van de giericheydt ende ongheschicktheydt van de vergaerders van de aflaten, ende dat sy het volck veel leughenen op

de mouwe bonden⁴, om de aflaten van meerder weerden te maecken, ende meer ghelt te krijghen.

Maer de bisschoppen en maeckten niet veel werck van Luther, want hy alsdoen niet bekend en was, ende oock en stonde het hem niet toe sulckx te doen: maer hadde het selve behooren te laten schrijven den ghenen die daer autoriteyt toe hadde, volghende het inhoudt van sijnen reghel.

Ende hem nit ghenoeghende hier mede, pleckte hy sijne voorstellinghen op de scholen, hy riep ove al teghen dese vercoopers van de aflaten; hy beschuldighde hen van dieverye ende gierigheydt ende alle de gheestelijcke personen van onachtsaemheydt, gheveynstheydt ende onwetentheydt.

De predicheeren stelden hen hier teghen ende seyden dat Luther eenen ketter was, wel was waer dat daer groot misbruyck wierdt bedreven by de ghenen die deese aflaten vercondighden, ende veel ongehoorlijcke saecken vorostelden om gheldt van het gemeyn volck te krijghen.

Maer Luther en hadde niet behoort door het misbruyck der aflaten de selve te verworpen, want al was de catholycke kercke door de onghelschicktheydt van de overheydt seer onghestelt te vervallen, nochtans was de leeringhe der selve ghebleven oprecht ende op haren eersten voet.

Maer Luther roepende teghen de misbruycken, doet ghelijck eenen, die het volk roepende tot brant – brengt olie ende buspoeder om den brandt te vermeederen – want hy en sochte niet anders dan het huys gheheel om te worpen ende te vernielen, dat hy hem geliet te willen reygigen.

Vanden Bussche Emile – Histoire de Rousbrugge Haringhe
--

In 1518, zo schrijft Emile Vanden Bussche in zijn ‘Histoire de Rousbrugge Haringhe’ werd er een ‘Fête des Fous’ of een zottenfeest gegeven.

1518, — SS.-Innocents. — Les confrères du Saint-Sacrement donnent à Rousbrugge une fête des fous⁵.

In 1515 verschenen de ‘costumen’ van de casselrie Ypre in druk ...
--

Het is heel leerzaam om deze wetten en reglementen te lezen en te bekijken – en indien mogelijk te vergelijken met andere casselrien en steden, zoals Poperinge.
--

Deze zijn nu te vinden op ‘Google Books’
--

<u>De wetten, costumen kueren ende statuten vander sale en[de] ...</u>
--

⁴ Iemand iets op de mouw binden : De precieze herkomst van deze uitdrukking is onduidelijk. Wel staat vast dat het gaat om de mouw van een kledingstuk en dat daarop iets bevestigd werd. Soms wordt ervan uitgegaan dat dit iets waardevols was. F.A. Stoett ziet een mogelijk verband met de vroegere gewoonte elkaar geschenken of een waardevol voorwerp op de mouw te binden bij feestelijke gelegenheden. Van daaruit zou iemand iets (moois) op de mouw spelden (ook wel binden) de figuurlijke betekenis 'iemand vleien' hebben gekregen en vervolgens 'iemand beetnemen, iemand iets wijsmaken'. Dat is al eeuwen geleden gebeurd; Jacob Cats schreef in 1620: “Wie van de hoofsche pragt zijn herte laet bewinden / Dien is te wonder licht yet op de mou te binden” ('wie zich 'laat inpakken' door hoofse pracht, is gemakkelijk iets op de mouw te spelden').

<https://books.google.be/books>

<https://books.google.be/books?id=ntdCAAAAcAAJ&printsec=frontcover&dq=costumen&hl=nl&sa=X&ved=0ahUKEwjC8dDE9PrIAhWEalAKHSIx5kQ6AEIWzAI#v=onepage&q=costumen&f=false>

